

Bostân'dan
minyatürü
bir başka sayfa
(Türk ve
İslâm Eserleri
Müzesi,
nr. 1919, vr. 54^b)

Bostân'ın Batı dillerine yapılan ilk tercümelerinden bazıları şunlardır: Forbes Falconer (İngilizce [seçmeler], London 1839), Schlehta - Wassehrd (Almanca, Wien 1852), B. de Meynard (Fransızca, Paris 1880), K. Chaykin (Rusça, Moscov 1935).

BİBLİYOGRAFYA :

Külliyyât-ı Sa'dî (nşr. M. Ali Furûğî — Abdülazîm Karîb), Tahran 1351 hş., nâşirlerin girişi, s. 9-12; *Ferhengnâme-i Sa'dî* (trc. Hoca Mes'ûd b. Ahmed, nşr. Veled Çelebi — Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1340r./1342, nâşirlerin girişi, s. 3-19; *Sa'dî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülüstan* (trc. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1975; a.mlf., *Bostan* (trc. Hikmet İlaydın), İstanbul 1985; Südi, *Şerh-i Südi ber Bostân-ı Sa'dî* (trc. Ekber Behrûz), Tebriz 1352 hş., s. 12-15; *Keşfü'z-zunûn*, I, 244-245; Gibb, *HOP*, I, 201-203; Rypka, *HIL*, s. 250-253; Safâ, *Edebiyyât*, II, 605-606; Münzevî, *Fihrist*, III, 1861-1870; IV, 2663-2668; F. Köprülü, "Kitâbiyât Tenkid ve Tahlilleri", *TM*, II (1926), s. 481-483; Tahsin Yazıcı, "Sa'dî", *İA*, X, 39; C. A. Storey, "Teftâzânî", *İA*, XII/1, s. 121; S. Naficy, "Büstân", *El*² (Fr.), I, 1385-1386; G. Michael Wickens, "Büstân", *Elr*, IV, 573-574.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

BOSTAN ÇELEBİ

(ö. 977/1570)

Osmanlı âlimi ve tarihçi.

Asıl adı Mustafa, babasının adı Mehmed Ali'dir. 1498'de Tire'de doğdu. Tahsil çağına geldiğinde önce Kur'an'ı ezberledi, arkasından da tefsir ilmine çalıştı. Daha sonra devrin tanınmış müderrislerinden Cârullah Efendi, Zeyrekzâde Rükneddin Çelebi ve Muhyiddin Fenârî'den ders aldı; bir ara Kemalpaşazâde'nin de talebesi oldu. Aynı tarihlerde Kanûnî'nin hocası Hayreddin Efen-

di'ye intisap etti ve 1526'da ondan icâzet aldı.

Bostan Çelebi bir süre bazı küçük medreselerde ve kazalarda müderrislik ve kadılık yaptı. Haseki ve Sahn medreselerindeki görevinin ardından 1544'te Bursa ve Edirne, ertesi yıl ise İstanbul kadısı oldu; 1547'de de Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Bu vazifede iken Vezîriâzam Rüstem Paşa ile Vezir Haydar Paşa arasındaki bir davada Haydar Paşa'nın haklı olduğuna hükmetmesi üzerine 1551'de görevinden alındı; hatta vezîriâzam tarafından rütbece daha aşağı mevkide bulunan kimselere teftiş ettirilerek kendisine hakarete bulunuldu. Fakat teftiş sonunda hakkında yapılan dedikoduların tamamien iftiradan ibaret olduğu anlaşılarak beraat etti. Rüstem Paşa'nın ikinci vezîriâzamlığı zamanında (1555-1561) ve 1569'da hakkında iki defa daha soruşturma açıldıysa da her ikisinde de temize çıktı. 1570'te vefat etti ve Edirnekapi dışındaki Emîr Buhârî Tekkesi civarına defnedildi.

Bostan Çelebi'nin Bostanzâde künyesiyle bilinen Mehmed ve Mustafa adlarında iki oğlundan büyüğü Mehmed Efendi iki defa şeyhülislâmlık yapmış, küçüğü Mustafa Efendi ise iki defa Rumeli kazaskerliği görevinde bulunmuştur. Dindar ve dürüst bir kimse olan Bostan Çelebi kuvvetli bir zekâ ve hâfizaya sahipti. Arapça, Farsça ile edebî ilimlere ve Kur'an'a vâkıf, aynı zamanda iyi bir şairdi.

Eserleri. 1. *Süleymannâme*. Kanûnî devrinin ilk yirmi iki yılının orijinal bir kaynağı olan eser, Hammer'in tesiriyle uzun yıllar Ferdî adlı birine atfedilmiştir (Hammer, V, 3; Babinger, s. 92). Bostan Çelebi eserini bir vak'ânüvis gibi yazmaya başlamış, fakat değişik zamanlarda tekrar ele almak suretiyle ona yeni ilâvelerde bulunmuştur. Mevcut nüshaların hiçbirinde telif tarihi yoktur. Ancak müellifin ifade tarzından *Süleymannâme*'nin ilk telifini 1524'te, ikinci telifini 1537'de, üçüncü telifini 1541'de, son telifini ise 1547'de yaptığı söylenebilir. Edebî ve resmî güzel bir üslûpla kaleme alınan *Süleymannâme* çağdaş tarih kaynaklarını tamamlar mahiyette olup Kanûnî devrinin 1520-1542 yılları arası olaylarının kronolojik tesbitinde ihmal edilmemesi gereken bir eserdir. Kanûnî'nin hocası Hayreddin Efendi'ye intisabından dolayı sarayla ilgili hadiseler diğer çağdaş kaynaklara göre oldukça geniş bir şekilde ele alınmış olmakla birlikte Bos-

tan Çelebi'nin eseri daha sonraki tarihçiler tarafından kaynak olarak pek kullanılmamıştır. *Süleymannâme*'nin bilinen yazmalarından üçü yurt içinde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317; TSMK, Revan, nr. 1283; TTK Ktp., nr. 18), ikisi Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998, 999), biri de Torino Millî Kütüphanesi'ndedir (nr. 103). Bu nüshaların içinde muhtevası en geniş olanı Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998) kayıtlı nüshadır. 2. *Hâşîye 'alâ tefsîri'l-sûretü'l-En'âm*. Beyzâvî tefsirinden En'âm sûresine yaptığı bu hâşiyenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur (Reisülküttâb, nr. 68; Süleymaniye, nr. 171; Dârülmecnevi, nr. 59; Yozgat, nr. 48). Kaynaklarda adı geçen *Hâşîyetü Şadrüşşerî'a* adlı eseri Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mes'ûd'un kendi adıyla şöhret bulan *Şerhu'l-Vikâye*'sinin, *Hâşîyetü'l-İzâh ve'l-İslâh* ise Kemalpaşazâde'nin *İşlâhu'l-Vikâye* adlı eserine yine kendisinin *İzâhu'l-İslâh* adıyla yaptığı şerhin hâşiyesi olmalıdır (bk. Özel, s. 78, 108, 112). Bostan Çelebi'nin kimyaya dair *Necâtü'l-ahbâb* ve *tuhtetü zevi'l-elbâb* adlı bir eseriyle *Risâletü'l-Kazâ' ve'l-kader*, *Risâle fi'l-Cüz'i'llezî lâ yetecezze* adlı risâleleri olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lutfî Paşa, *Tarih* (nşr. Âlî Bey), İstanbul 1341, s. 3, 370; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 598, vr. 258^b; Selânikî, *Tarih*, s. 254; Hasan Beyzâde, *Tarih* (haz. Nezihî Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Ktp., II, 66, 89; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 129-132, 323, 327, 411-412, 507; Peçuyulı İbrâhim, *Tarih*, I, 456-457; *Keşfü'z-zunûn*, I, 191; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 4; Nişancızâde Mehmed b. Ahmed, *Mir'âtü'l-kâinât*, İstanbul 1290, II, 509; Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi, *Rauzatü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 447-448; Şehrizâde Mehmed Said, *Zübdetü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2548, vr. 235^a; Hammer (Atâ Bey), V, 3; *Sicill-i Osmânî*, IV, 376; *Osmanlı Müellifleri*, I, 253; Babinger (Üçok), s. 92-93; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 391, 496-497; Ahmet Özel, *Haneft Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 78, 108, 112; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymannâmesi" (Ferdî'ye Atfedilen Eser), *TTK Belleten*, XIX/74 (1955), s. 137-202.

NEZİHİ AYKUT

BOSTANCI

Osmanlı Devleti saray teşkilâtının bîrûn kısmından bir kuruluş.

Tesis tarihi kesin olarak tesbit edilememekle birlikte I. Murad devrine kadar çıkar. Bostancı Ocağı'nın efradı devşirme oğlanlarının güçlü ve gösterişli olan-

Bostancı (Th. Mc Lean, *The Military Costume of Turkey*) ve Bostancıbaşı (Gastallan *Histori Tahtureks*)

larından seçilerek sağlanır, özellikle Bostanlı Poturoğulları'nın çocukları tercih edilirdi. Topkapı Sarayı'nın dış hizmetlilerinden olan bostancıların başlıca görevleri saraya ait bağ ve bahçelerle padişaha mahsus kayıklarda çalışmaktır. Ancak bunlar saraya ait her işte kullanılabilirlerdi. Bostancıların saray içinde çalışanlarına "gilmânân-ı bağçe-i hâssa", dışarıda olup da saraya mahsus bağ ve bahçelerde hizmet edenlerine ise "gilmânân-ı bostâniyân" denilirdi. İstanbul dışında Edirne'de de bir bostancı ocağı vardı. Bursa, Gelibolu, hatta Amasya gibi padişahlara mahsus bağ ve bostanların olduğu yerlerde de bostancılar bulunurdu.

Topkapı Sarayı bostancıları yirmi bölükten meydana geliyordu. Bu bölüklerin her birinde on dört ile kırk dokuz arasında nefer bulunurdu. XVI. yüzyıl sonlarında has bahçe neferlerinin mevcudu 645, öteki bostancıların sayısı ise 971 kişi kadardı. Bu rakamlar zamanla azalıp çoğalmıştır. Saray dışındaki bostancılar "usta" denilen reislerin nezaretinde yirmi, otuz, hatta 100'er kişilik cemaatler oluşturulardı. Bu ustalar aynı zamanda bulundukları yerin inzibat âmiri durumundaydılar.

Saray dışı bir hizmete çıkarılan bostancılar ya kapıkulu süvariliğine veya Tersane Ocağı'na verilirlerdi. Bu çıkışlarda kendilerine "silâh-bahâ" adıyla bir miktar para ile birer at ihsan edilirdi. Bostancılar gerektiğinde sefere de giderlerdi.

Bostancıların en büyük âmiri bostancıbaşıydı. Bostancıbaşı İstanbul'un başta Boğaziçi ve Adalar olmak üzere önemli bir kısmının asayişinden sorumluydu. Padişahın bindiği kayığın dümenini o tutar, görevli bostancılar kürek çekerd. Önemli bir görevi de genellikle saray içinde olmak üzere idam cezasına mahkûm kimselerin infazını yapmaktır. Hükümdardan sonra sarayda sakal bırakma hakkına sahip tek kişi bostancıbaşıydı. Bostancıbaşılarda Boğaziçi ile Haliç'te mevcut yalıların tamamını ihtiva eden defterler bulunurdu. Onun izni olmadan hiçbir yerde yalı yapılamazdı. Hep saraydan yetişen ve tayin edilen bostancıbaşılar dış hizmete genellikle sancak beyi olarak çıkarlar, bazan da ya kapıcıbaşı veya beylerbeyi olurlardı. Vezîriâzamlığa kadar yükselen bostancıbaşılar bile vardı.

Bostancı hasekilerinin mevcudu 300 kişiydi. Bunların altmış kadını padişaha muhafızlık ederdi. Bostancılar kethüdâsı bostancıbaşının yardımcısıydı. XVII. yüzyıl başına kadar bu zat genellikle bostancıbaşılığa aday kişiydi. Ancak daha sonra bu makama haseki ağa tayin edilir olmuştur. Bostancıbaşının hükümet nezdinde temsilcisi bostancılar odabaşısı olup devamlı sadrazamlık sarayında bulunurdu. Hamlacılık Bostancı Ocağı'nın küçük bir rütbesi olup hamlacılar hassa kayıklarında hizmet ederlerdi. Bunların âmirine hamlacıbaşı denirdi.

Bostancılara her yıl birer kaput verilir, bostancı neferleri başlarına "barata" denilen bir serpuş giyerlerdi. Öteki Kapıkulu ocakları mensupları gibi bunlar da maaşlarını üç ayda bir alırlardı.

İkinci derecedeki Edirne Bostancı Ocağı İstanbul'dakinden tamamen ayrı ve idarece müstakildi. Mevcudu az olan bu ocak on bölük kadardı. Edirne bostancıları da oradaki has bahçelere bakarlar ve şehirde asayişini temin ederlerdi.

Öteki Kapıkulu ocaklarına göre padişaha karşı daha sadık ve güvenilir olan bostancılar 1703'teki hariç isyan hareketlerine pek karışmamışlardır. Bu sadakatlerinden dolayı I. Mahmud devrinde açılan mühendishâneye ilk öğrenciler bu ocaaktan alınmış, aynı şekilde III. Selim'in kurduğu Nizâm-ı Cedid de bu ocağa bağlanmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra İstanbul'un asayiş ve inzibatı yeni kurulan Asâkir-i Mansûre'ye havale edilince Bostancı Ocağı'nın varlığına gerek duyulmamış, aynı tarihte bu ocak da ilga edilmiştir. Ancak bu ilga keyfiyeti öteki ocaklarındaki gi-

bi değil, yapılan bazı ıslahatlar ve çıkarılan yeni bir kanunnâme ile ocağa yön verilmek şeklinde olmuştur. Bir kısım bostancılardan kurulan tâlimli hassa askerleri daha sonraki Hassa Ordusu'nun ve bugünkü Birinci Ordu'nun temelini teşkil etmiştir. Edirne'deki ocak ise tamamen lağvedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Emimâme Mecmuası, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3360; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1974, s. 7-8; Rycout, s. 41; J. Thevenot, *Travels into the Levant*, London 1687, s. 25; d'Ohsson, *Tableau général*, III, 287-288; *Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi*, İÜ Ktp., TV, nr. 734, vr. 3^b; Subhi, *Târih*, s. 127; Esad Efendi, *Teşrifât-ı Kadime*, İstanbul 1979, s. 60; Lutfi, *Târih*, I, 200; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, I, 146; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, I, 916-920; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, 18; a.m.f., *Saray Teşkilâtı*, s. 466-467, 478-480; a.m.f., "Bostancı", *İA*, II, 736-738; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *VD*, IV (1958), s. 152; Abdülkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselsi", *TD*, sy. 33 (1983), s. 43; a.m.f., "Hassa Ordusunun Temeli: Mu'allem Bostaniyân-ı Hâssa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilâtı", a.e., sy. 34 (1984), s. 351.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BOSTANCIBAŞI

(bk. BOSTANCI).

BOSTANCIBAŞI KÖPRÜSÜ

İstanbul Bostancı'da
XVI. yüzyıla ait köprü.

Bostancı deresi Osmanlı idaresi sırasında şehrin sınırını teşkil ediyor, Anadolu'ya uzanan en önemli sefer ve kervan yolu bu noktadan başlıyordu. Devletin başşehirinin giriş çıkışları bostancıbaşının kontrolünde olduğundan burada bir de bostancı derbendi (karakol) kurulmuştu. XIX. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'dan İstanbul'a gelenler incelemeden geçirilir ve şehre girecek olanlarda "mürur tezkiresi" aranırdı. Böyle kontrol merkezleri Küçükçekmece Köprüsü ile Göksu deresinin başında da vardı. Bostancıbaşı Köprüsü'nün yanına bir karakolhâneneden başka bir çeşme ile bir de namazgâh yapılmış ve bunları gölgelermeleri için sonradan her biri birer ulu ağaç olan fidanlar dikilmişti. Çeşmenin kitabesinde köprünün adı Cîs-i Derbend olarak geçmektedir. Eski Şam-Bağdat yolu üzerinde önemli bir menzil yeri olan Bostancıbaşı Köprüsü'nün çevresi de sefer sırasında ikmal malzemesinin top-